Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIK GENERALNEJ
LAILI MEDINY
przedstawiona w dniu 21 września 2023 r.[1]

Sprawa C-299/22

M.D.
przeciwko
„Tez Tour" UAB,
przy udziale:
„Fridmis" UAB

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (sąd najwyższy Litwy)]

Odesłanie prejudycjalne – Zbliżanie ustawodawstw krajowych – Impreza turystyczna i powiązane usługi turystyczne – Dyrektywa (UE) 2015/2302 – Rozwiązanie umowy o udział w imprezie turystycznej – Nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności – Miejsce docelowe zakwalifikowane jako obszar podwyższonego ryzyka związanego z COVID-19 – Okoliczności, których istnienie można było przewidzieć w chwili zawarcia umowy – Uwzględnianie okoliczności obiektywnych lub subiektywnych – Zakres pojęcia „miejsca docelowego i jego najbliższego sąsiedztwa"

I. Wprowadzenie

1. Pandemia COVID-19 i nadzwyczajne środki przyjęte przez rządy na całym świecie w celu zapobieżenia rozprzestrzenianiu się wirusa spowodowały bezprecedensowe zakłócenia we wszystkich dziedzinach ludzkiej działalności. Wśród najbardziej dotkniętych sektorów gospodarki znalazł się sektor podróży i turystyki. Zakłócenia spowodowane pandemią ujawniły się również w sferze prawa i wykonywania umów[2].

2. Impreza turystyczna, uregulowana dyrektywą (UE) 2015/2302[3], jest jedną z dziedzin prawa Unii formalnie regulujących wpływ „nieuniknionych i nadzwyczajnych" okoliczności na imprezę turystyczną oraz prawo do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej. W niniejszej sprawie Trybunał po raz pierwszy zbada parametry i warunki, na jakich można skorzystać z prawa do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej w kontekście pandemii COVID-19.

[1] Język oryginału: angielski.

[2] Zobacz ogólne ujęcie w: E. Hondius i in. (eds.), *Coronavirus and the Law in Europe*, Cambridge, Intersentia 2021.

[3] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniająca rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylająca dyrektywę Rady 90/314/EWG (Dz.U. 2015, L 326, s. 1).

II. Ramy prawne

A. Prawo Unii

3. Motyw 31 dyrektywy 2015/2302 stanowi:

„(31) Podróżni powinni również mieć możliwość rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej w każdym momencie przed rozpoczęciem imprezy turystycznej za odpowiednią i możliwą do uzasadnienia opłatą za rozwiązanie, uwzględniającą spodziewane oszczędności kosztów oraz spodziewany dochód z tytułu alternatywnego wykorzystania danych usług turystycznych. Powinni oni także mieć prawo do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej bez ponoszenia jakiejkolwiek opłaty za jej rozwiązanie, w przypadku gdy nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności miałyby w znaczącym zakresie wpłynąć na realizację imprezy turystycznej. Mogą one obejmować na przykład działania wojenne, inne poważne problemy związane z bezpieczeństwem, takie jak terroryzm, znaczące zagrożenie dla zdrowia ludzkiego, takie jak wybuch epidemii poważnej choroby w docelowym miejscu podróży lub katastrofy naturalne, takie jak powodzie lub trzęsienia ziemi, lub warunki pogodowe uniemożliwiające bezpieczną podróż do miejsca docelowego uzgodnionego w umowie o udział w imprezie turystycznej”.

4. Artykuł 3 dyrektywy 2015/2302 ma następujące brzmienie:

„Na potrzeby niniejszej dyrektywy zastosowanie mają następujące definicje:

[…]

12) »nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności« oznaczają sytuację poza kontrolą strony powołującej się na taką sytuację i której skutków nie można było uniknąć, nawet gdyby podjęto wszelkie rozsądne działania”.

5. Artykuł 12 dyrektywy 2015/2302, zatytułowany „Rozwiązanie umowy o udział w imprezie turystycznej oraz prawo do odstąpienia przed rozpoczęciem imprezy turystycznej”, stanowi w ust. 1–3:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, aby podróżny miał możliwość rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej w każdym momencie przed rozpoczęciem imprezy turystycznej. W przypadku gdy podróżny rozwiąże umowę o udział w imprezie turystycznej zgodnie z niniejszym ustępem, może być zobowiązany do zapłacenia odpowiedniej i możliwej do uzasadnienia opłaty za rozwiązanie na rzecz organizatora. W umowie o udział w imprezie turystycznej można określić rozsądne standardowe opłaty za rozwiązanie umowy w zależności od tego, w jakim czasie przed rozpoczęciem imprezy turystycznej doszło do rozwiązania umowy, oraz od spodziewanych oszczędności kosztów oraz spodziewanego dochodu z tytułu alternatywnego wykorzystania danych usług turystycznych. W przypadku braku standardowych opłat za rozwiązanie wysokość opłaty za rozwiązanie odpowiada cenie imprezy turystycznej pomniejszonej o zaoszczędzone koszty i wpływy z alternatywnej realizacji danych usług turystycznych. Na żądanie podróżnego organizator przedstawia uzasadnienie wysokości opłat za rozwiązanie.

2. Niezależnie od ust. 1 podróżny ma prawo do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej przed rozpoczęciem imprezy turystycznej bez ponoszenia jakiejkolwiek opłaty za rozwiązanie w przypadku nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności występujących

w miejscu docelowym lub jego najbliższym sąsiedztwie, które to okoliczności w znaczącym stopniu wpływają na realizację imprezy turystycznej lub które w znaczącym stopniu wpływają na przewóz pasażerów do miejsca docelowego. W przypadku rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej zgodnie z niniejszym ustępem podróżny jest uprawniony do pełnego zwrotu wszelkich wpłat dokonanych z tytułu imprezy turystycznej, ale nie ma prawa do dodatkowej rekompensaty.

3. Organizator może rozwiązać umowę o udział w imprezie turystycznej i dokonać pełnego zwrotu podróżnemu wszelkich wpłat dokonanych z tytułu imprezy turystycznej, bez ponoszenia odpowiedzialności za dodatkową rekompensatę, jeżeli:

[…]

b) organizator nie ma możliwości zrealizowania umowy z powodu nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności i powiadomił podróżnego o rozwiązaniu umowy bez zbędnej zwłoki przed rozpoczęciem imprezy turystycznej".

B. Prawo litewskie

6. Artykuł 6.212 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (kodeksu cywilnego Republiki Litewskiej, zwanego dalej „kodeksem cywilnym"), zatytułowany „Siła wyższa", stanowi w ust. 1:

„Strona jest zwolniona z odpowiedzialności za niewykonanie umowy, jeżeli udowodni, że niewykonanie umowy było spowodowane okolicznościami, na które nie miała wpływu i których nie mogła racjonalnie przewidzieć w chwili zawarcia umowy, oraz że powstaniu tych okoliczności lub ich skutkom nie można było zapobiec".

7. Artykuł 6.750 kodeksu cywilnego, zatytułowany „Prawo turysty do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej i do odstąpienia od umowy o udział w imprezie turystycznej", stanowi w ust. 4:

„Turysta ma prawo do rozwiązania umowy o zorganizowaną podróż turystyczną bez ponoszenia opłaty za rozwiązanie umowy, o której mowa w ust. 2 niniejszego artykułu, w następujących przypadkach:

[…]

3) jeżeli w miejscu docelowym zorganizowanej podróży turystycznej lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie wystąpią okoliczności siły wyższej, które mogą uniemożliwić realizację zorganizowanej podróży turystycznej lub przewóz pasażerów do miejsca docelowego podróży. W takim wypadku podróżny ma prawo żądać zwrotu wpłat dokonanych z tytułu zorganizowanej podróży turystycznej, ale nie jest uprawniony do dodatkowego odszkodowania".

III. Zwięzłe przedstawienie okoliczności faktycznych i przebiegu postępowania głównego

8. W dniu 10 lutego 2020 r. M.D. zawarł z organizatorem podróży, Tez Tour, umowę o udział w imprezie turystycznej dla siebie i swojej rodziny dotyczącej podróży do Zjednoczonych Emiratów Arabskich w okresie od dnia 1 marca 2020 r. do dnia 8 marca 2020 r. Zawarta umowa

o udział w imprezie turystycznej obejmowała między innymi przelot tam i z powrotem z Wilna (Litwa) do Dubaju (Zjednoczone Emiraty Arabskie) oraz siedmiodniowy pobyt w hotelu z pełnym wyżywieniem. M.D. zapłacił cenę 4834 EUR.

9. W dniu 27 lutego 2020 r. M.D. poinformował Tez Tour, że chce rozwiązać umowę o udział w imprezie turystycznej, i zwrócił się do tego organizatora o umożliwienie mu wykorzystania zapłaconych pieniędzy na poczet innej podróży, gdy zmniejszy się zagrożenie związane z COVID-19. Tez Tour odmówił.

10. M.D. następnie wytoczył powództwo przeciwko Tez Tour, twierdząc, że umowa została rozwiązana z powodu wystąpienia w miejscu docelowym lub jego najbliższym sąsiedztwie okoliczności o charakterze siły wyższej, które mogły uniemożliwić realizację podróży. Zażądał on także zwrotu wszelkich zapłaconych przez siebie kwot.

11. W tym kontekście M.D. podnosi, że przekazywane w lutym 2020 r. zarówno przez władze publiczne, jak i przez media informacje o wybuchu pandemii COVID-19 stanowiły wystarczający powód, aby powziąć wątpliwości co do bezpieczeństwa podróżowania oraz, w bardziej ogólnym ujęciu, samej możliwości odbycia podróży. Zdaniem M.D. okoliczności siły wyższej, o których mowa w art. 6.750 ust. 4 pkt 3 kodeksu cywilnego – mianowicie nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności – nie należy rozumieć jako okoliczności, które całkowicie uniemożliwiają realizację podróży, lecz jako nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności, które zgodnie z art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302 mogą w znaczącym stopniu wpływać na realizację imprezy lub na przewóz pasażerów do miejsca docelowego. Wobec powyższego brak możliwości realizacji podróży powinno się pojmować nie tylko w kategoriach braku możliwości świadczenia usług w miejscu docelowym, ale także jako brak możliwości zapewnienia bezpiecznej podróży, która nie wiąże się z niedogodnościami lub zagrożeniem dla podróżnego.

12. Sprzeciwiając się argumentacji M.D., Tez Tour podnosi, że rozprzestrzenianie się wirusa COVID-19 można było uznać za okoliczność niepoddającą się kontroli, ale już nie za okoliczność uniemożliwiającą bezpieczne dotarcie do miejsca docelowego.

13. Zarówno sąd pierwszej instancji, jak i sąd odwoławczy stwierdziły, że nie ma podstaw, aby zakwalifikować okoliczności przywołane przez M.D. jako okoliczności siły wyższej, to znaczy jako nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności, które uniemożliwiły wykonanie umowy. Z jednej strony sądy te orzekły, że M.D. dokonał rezerwacji wycieczki w chwili, gdy informacje o podjęciu środków bezpieczeństwa były już dostępne, zaś sytuacja i informacja o zagrożeniu związanym z wycieczką nie uległy zmianie w okresie od jej rezerwacji (czyli od dnia 10 lutego 2020 r.) do ostatniego dnia zarezerwowanej wycieczki (czyli do dnia 8 marca 2020 r.). W związku z tym podróżny nie mógł zmienić zdania i rozwiązać umowy zaledwie 17 dni po dokonaniu rezerwacji. Z drugiej strony sądy te zauważyły, że podróżny nie przedstawił dowodów, iż to właśnie w chwili rozwiązania umowy (czyli w dniu 27 lutego 2020 r.), nie zaś później, zaistniały nie subiektywne, lecz obiektywne względy wskazujące na niemożność wykonania umowy w odpowiednim okresie (czyli w dniach od 1 do 8 marca 2020 r.).

14. Sąd odsyłający, do którego wpłynęła skarga kasacyjna, uznał za konieczne wyjaśnienie pojęcia „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności” w rozumieniu art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302 i warunków, w jakich podróżny może powoływać się na takie okoliczności, w szczególności w kontekście pandemii COVID-19.

15. W tym względzie sąd odsyłający zauważa, po pierwsze, że sąd pierwszej instancji i sąd odwoławczy przyjęły, że pojęcie siły wyższej określone w prawie krajowym oraz pojęcie nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności na podstawie dyrektywy 2015/2302 mają to samo znaczenie. Niemniej jednak zdaniem sądu odsyłającego pojęcie nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności jest szersze aniżeli pojęcie siły wyższej. Sąd odsyłający uważa, że pojęcie nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności, jako pojęcie szersze, obejmuje nie tylko przypadki, w których wykonanie umowy jest obiektywnie niemożliwe ani fizycznie, ani prawnie, lecz także przypadki, w których jej wykonanie jest teoretycznie możliwe, aczkolwiek w praktyce skomplikowane lub gospodarczo nieefektywne lub w których podróżny traci przyjemność z wakacji.

16. W tym kontekście sąd odsyłający zmierza w pierwszej kolejności do ustalenia znaczenia urzędowych ostrzeżeń dotyczących podróży dla celów stwierdzenia istnienia nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności. Uważa on, że takie ostrzeżenia można uznać za domniemanie istnienia nadzwyczajnych okoliczności, które znacząco wpływają na realizację umowy o udział w imprezie turystycznej. W okolicznościach postępowania głównego sąd odsyłający zauważa, że litewskie ministerstwo spraw zagranicznych wydało w dniu 12 marca 2020 r. zalecenia dotyczące podróży, w którym rekomendowało odłożenie w czasie wszelkich podróży i nieodwiedzanie żadnego obcego państwa, w tym Zjednoczonych Emiratów Arabskich, w kolejnych miesiącach. Publikacja tego zalecenia dotyczącego podróży była wynikiem zmiany przez Światową Organizację Zdrowia (zwaną dalej „WHO”) w dniu 11 marca 2020 r. klasyfikacji epidemii COVID-19 na pandemię.

17. Po drugie, sąd odsyłający uważa, że w celu ustalenia istnienia konsekwencji mających znaczący wpływ na realizację imprezy turystycznej, konsekwencje te muszą być prawdopodobne dla przeciętnego podróżnego, który jest właściwie poinformowany oraz dostatecznie uważny i rozsądny, biorąc pod uwagę daty planowanej podróży, dane, którymi dysponuje podróżny, oraz rozpowszechnione w tym czasie informacje na temat podróży. W tym kontekście sąd ten stawia sobie pytanie, czy nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności można stwierdzić jedynie wtedy, gdy powodują one skutki, które obiektywnie uniemożliwiają, fizycznie lub prawnie, realizację imprezy turystycznej, czy też można je stwierdzić również w przypadkach, gdy realizacja imprezy turystycznej jest teoretycznie możliwa, ale w praktyce skomplikowana lub gospodarczo nieefektywna w bezpiecznych warunkach, przy uwzględnieniu, w stosownych przypadkach, zagrożenia dla zdrowia lub życia podróżnego.

18. Po trzecie, sąd odsyłający zastanawia się, czy fakt, że nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności już istniały lub były w pewnym stopniu możliwe do przewidzenia przed zawarciem umowy, należy uznać za podstawę do wyłączenia prawa podróżnego do rozwiązania umowy bez obowiązku ponoszenia opłaty za rozwiązanie umowy.

19. W kontekście kryterium racjonalnej przewidywalności sąd odsyłający zauważył, że chociaż litewskie ministerstwo spraw zagranicznych wydało już w dniu 8 stycznia 2020 r. zalecenie dla podróżnych pragnących udać się do Zjednoczonych Emiratów Arabskich, w którym zalecało im podjęcie środków ostrożności, a WHO ogłosiła w dniu 30 stycznia 2020 r. epidemię COVID-19 stanem zagrożenia zdrowia publicznego o zasięgu międzynarodowym, przebieg i skutki pandemii były trudne do przewidzenia. W szczególności w tym czasie nie istniały jeszcze jasno określone środki zarządzania przypadkami zakażeń i ich kontroli; z drugiej strony wzrost liczby zakażeń w okresie między zawarciem umowy o udział w imprezie turystycznej a jej rozwiązaniem był ewidentny.

20. W tym kontekście sąd odsyłający przypomniał, że w dniu 26 lutego 2020 r. na Litwie ogłoszono stan wyjątkowy z powodu zagrożenia związanego z pandemią koronawirusa. Ponadto sąd odsyłający zauważył, że powódka przedstawiła dowody w postaci informacji publikowanych w prasie od dnia 25 lutego 2020 r. w odniesieniu do zakażeń w Zjednoczonych Emiratach Arabskich i środków izolacji wprowadzonych w hotelach oraz, szerzej, w odniesieniu do szybkich zmian w rozprzestrzenianiu się wirusa na całym świecie.

21. Po czwarte, sąd odsyłający zauważa, że art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302 wiąże prawo podróżnego do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej z wystąpieniem nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności „w miejscu docelowym lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie". Sąd odsyłający uważa, że z tego sformułowania wynika, iż w kontekście pandemii COVID-19 ocena okoliczności na dzień rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej nie może ograniczać się jedynie do oceny okoliczności w miejscu docelowym przyjazdu. Sąd ten chciałby wiedzieć, czy biorąc pod uwagę charakter zdarzenia, na które się powołuje, to ostatnie wyrażenie może również obejmować miejsce wyjazdu oraz miejsca związane z odbywaniem podróży w obydwie strony.

22. W tych okolicznościach Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (sąd najwyższy Litwy) postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy dla uznania, że w miejscu docelowym podróży lub jego najbliższym sąsiedztwie występują nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności w rozumieniu art. 12 ust. 2 dyrektywy [2015/2302], konieczne jest wydanie przez władze państwa wyjazdu lub państwa przeznaczenia urzędowego ostrzeżenia dotyczącego powstrzymania się od podróży, które nie są konieczne, lub uznanie kraju docelowego (i ewentualnie także kraju wyjazdu) za obszar ryzyka?

2) Czy przy ocenie kwestii tego, czy w chwili rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej w miejscu docelowym podroży lub jego najbliższym sąsiedztwie występują nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności, jak również tego, czy w znaczącym stopniu wpływają one na realizację imprezy turystycznej: (i) pod uwagę należy brać jedynie okoliczności obiektywne, mianowicie czy znaczący stopień wpływu na realizację imprezy turystycznej jest związany wyłącznie z obiektywnym brakiem możliwości realizacji takiej imprezy oraz czy należy go rozumieć w ten sposób, iż odnosi się on jedynie do przypadków, w których wykonanie umowy staje się zarówno fizycznie, jak i prawnie niemożliwe, czy też odnosi się on również do przypadków, w których wykonanie umowy nie jest niemożliwe, lecz (w niniejszym przypadku z uwagi na uzasadnioną obawę przed zakażeniem się COVID-19) staje się skomplikowane lub gospodarczo nieefektywne (ze względu na bezpieczeństwo podróżnych, zagrożenie dla ich zdrowia lub życia, możliwość zrealizowania celów związanych z podróżą wakacyjną); (ii) znaczenie mają czynniki subiektywne, takie jak podróżowanie razem z dziećmi poniżej 14. roku życia, przynależność do grupy podwyższonego ryzyka ze względu na wiek lub stan zdrowia podróżnego itp.? Czy podróżny ma prawo do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej, jeżeli wskutek pandemii i związanych z nią okoliczności przeciętny podróżny uważa, że podróż do miejsca docelowego i z powrotem staje się niebezpieczna, powoduje niedogodności dla podróżnego lub wywołuje u niego uzasadnioną obawę przed zagrożeniem dla zdrowia lub zakażeniem się niebezpiecznym wirusem?

3) Czy fakt, że w chwili rezerwacji podróży okoliczności, na które powołuje się podróżny, już zaistniały lub przynajmniej ich wystąpienie można było przewidzieć lub było ono prawdopodobne, wpływa w jakiś sposób na prawo do rozwiązania umowy bez ponoszenia opłaty za rozwiązanie (na przykład poprzez odmowę uznania tego prawa, poprzez zastosowanie surowszych kryteriów oceny negatywnego wpływu na realizację imprezy)? Czy przy stosowaniu kryterium racjonalnej przewidywalności w kontekście pandemii należy wziąć pod uwagę, że niezależnie od tego, iż w chwili zawarcia umowy o udział w imprezie turystycznej WHO opublikowała już informację na temat rozprzestrzeniania się wirusa, przebieg i skutki pandemii były trudne do przewidzenia, nie istniały jasno określone środki zarządzania przypadkami zakażeń i ich kontroli ani też wystarczające dane o samej infekcji, zaś wzrost liczby zakażeń w okresie między rezerwacją podróży a rozwiązaniem umowy był ewidentny?

4) Czy przy ocenie kwestii tego, czy w chwili rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej w miejscu docelowym podróży lub jego najbliższym sąsiedztwie występują nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności, jak również tego, czy w znaczącym stopniu wpływają one na realizację imprezy turystycznej, pojęcie »miejsca docelowego lub jego najbliższego sąsiedztwa« obejmuje jedynie państwo przeznaczenia, czy też – mając na względzie charakter nieuniknionej i nadzwyczajnej okoliczności, to jest zaraźliwej infekcji wirusowej – również państwo wyjazdu oraz miejsca związane z odbywaniem podróży w obydwie strony (węzły przesiadkowe, określone środki transportu itp.)?".

23. Uwagi na piśmie przedstawiły rządy czeski, grecki i litewski oraz Komisja Europejska. W dniu 7 czerwca 2023 r. odbyła się rozprawa, w której uczestniczyły strony postępowania głównego, rządy grecki i litewski oraz Komisja.

IV. Ocena

Uwagi wstępne dotyczące pojęcia „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności"

24. Sąd odsyłający zauważa, że prawo do rozwiązania umowy w przypadku „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" zostało określone w art. 6.750 ust. 4 pkt 3 kodeksu cywilnego, który odwołuje się do „siły wyższej". Sąd ten wyjaśnił, że sądy niższej instancji rozpoznające sprawę oparły się na definicji „siły wyższej" przewidzianej w prawie krajowym i uznały to pojęcie oraz pojęcie „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności", stosowane w prawie Unii, za synonimy. Sąd odsyłający stoi jednak na stanowisku, że pojęcie „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" jest autonomicznym pojęciem prawa Unii, które ma szerszy zakres niż pojęcie „siły wyższej".

25. Aby udzielić sądowi odsyłającemu użytecznej odpowiedzi w świetle jego wątpliwości dotyczących transpozycji pojęcia „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" do prawa krajowego oraz związku tego pojęcia z pojęciem „siły wyższej", w szczególnym kontekście dyrektywy 2015/2302, należy poczynić pewne uwagi.

26. Po pierwsze, należy przypomnieć, że pojęcie „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" zastąpiło pojęcie „siły wyższej" zawarte w dyrektywie Rady 90/314/EWG z dnia 13 czerwca 1990 r. w sprawie zorganizowanych podróży, wakacji i wycieczek (Dz.U. 1990, L 158, s. 59), która została

uchylona i zastąpiona dyrektywą 2015/2302 [4].

27. Artykuł 3 ust. 12 dyrektywy 2015/2302 określa pojęcie „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" jako „sytuację poza kontrolą strony powołującej się na taką sytuację i której skutków nie można było uniknąć, nawet gdyby podjęto wszelkie rozsądne działania". Motyw 31 dyrektywy doprecyzowuje zakres tego pojęcia, stanowiąc, że „mogą one obejmować na przykład […] znaczące zagrożenie dla zdrowia ludzkiego, takie jak wybuch epidemii poważnej choroby w docelowym miejscu podróży lub katastrofy naturalne, takie jak powodzie lub trzęsienia ziemi, lub warunki pogodowe uniemożliwiające bezpieczną podróż do miejsca docelowego uzgodnionego w umowie o udział w imprezie turystycznej".

28. Definicja tego pojęcia nie zawiera wyraźnego odesłania do prawa państw członkowskich w odniesieniu do znaczenia i zakresu, jakie należy przypisać temu pojęciu. Pojęcie „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" należy zatem uznać za autonomiczne pojęcie prawa Unii i interpretować je w sposób jednolity na całym jej terytorium [5].

29. Trybunał orzekł, że pojęcie „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" w rozumieniu art. 12 ust. 2 i art. 12 ust. 3 lit. b) dyrektywy 2015/2302 jest zbliżone do pojęcia „siły wyższej" zdefiniowanego w utrwalonym orzecznictwie, a mianowicie jako dotyczące nietypowych i nieprzewidywalnych okoliczności, zewnętrznych w stosunku do powołującego się na „siłę wyższą" podmiotu, których skutków nie można uniknąć mimo dołożenia wszelkich starań [6]. A zatem zdaniem Trybunału pomimo braku jakiegokolwiek odniesienia w tej dyrektywie do siły wyższej to pojęcie „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" konkretyzuje pojęcie „siły wyższej" w ramach wspomnianej dyrektywy, stanowiąc wyczerpujące zastosowanie pojęcia „siły wyższej" do celów wspomnianej dyrektywy [7].

30. Po drugie, Trybunał wyjaśnił, że należy przyjąć, iż wybuch globalnego kryzysu zdrowotnego takiego jak pandemia COVID-19 może wchodzić w zakres pojęcia „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" w rozumieniu tej dyrektywy [8]. Takie zdarzenie w sposób oczywisty nie podlega bowiem jakiejkolwiek kontroli, a jego skutków nie można było uniknąć, nawet gdyby podjęto wszelkie racjonalne środki. Zdarzenie to wskazuje ponadto na istnienie „znaczącego zagrożenia dla zdrowia ludzkiego", o którym mowa w motywie 31 wspomnianej dyrektywy [9].

31. Artykuł 12 ust. 2 i art. 12 ust. 3 lit. b) dyrektywy 2015/2302 można zatem stosować do rozwiązywania umów o udział w imprezie turystycznej, jeżeli takie rozwiązanie umowy jest oparte na konsekwencjach spowodowanych wybuchem globalnego kryzysu zdrowotnego takiego jak pandemia COVID-19 [10].

4 Zobacz podobnie wyrok z dnia 8 czerwca 2023 r., UFC – Que choisir i CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, pkt 55).

5 Zobacz podobnie wyrok z dnia 13 października 2022 r., Gemeinde Bodman-Ludwigshafen (C-256/21, EU:C:2022:786, pkt 33 i przytoczone tam orzecznictwo).

6 Wyrok z dnia 8 czerwca 2023 r., UFC – Que choisir i CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, pkt 54 i przytoczone tam orzecznictwo).

7 Zobacz podobnie wyrok z dnia 8 czerwca 2023 r., UFC – Que choisir and CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, pkt 54, 56, wyróżnienie moje).

8 Zobacz podobnie wyroki z dnia 8 czerwca 2023 r.: UFC – Que choisir i CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, pkt 45); Komisja/Słowacja (Prawo do rozwiązania umowy bez opłaty) (C-540/21, EU:C:2023:450, pkt 59).

9 Zobacz podobnie wyroki z dnia 8 czerwca 2023 r.: UFC – Que choisir i CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, pkt 46); Komisja/Słowacja (Prawo do rozwiązania umowy bez opłaty) (C-540/21, EU:C:2023:450, pkt 49).

10 Wyrok z dnia 8 czerwca 2023 r., UFC – Que choisir i CLCV (C-407/21, EU:C:2023:449, pkt 51).

32. Z powyższego wynika, że pojęcie „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności” konkretyzuje pojęcie „siły wyższej” w kontekście dyrektywy 2015/2302 i że może ono obejmować wybuch globalnego kryzysu zdrowotnego związanego z pandemią COVID-19.

W przedmiocie pytania pierwszego

33. W swoim pierwszym pytaniu prejudycjalnym sąd odsyłający zmierza zasadniczo do ustalenia, czy stwierdzenie „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności występujących w miejscu przeznaczenia lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie” w rozumieniu art. 12 ust. 2 zdanie pierwsze dyrektywy 2015/2302 zależy od wydania urzędowego ostrzeżenia wydanego przez władze państwa wyjazdu lub państwa przeznaczenia dotyczącego powstrzymania się od podróży, które nie są konieczne, lub uznania kraju docelowego (i ewentualnie także państwa wyjazdu) za obszar ryzyka.

34. W związku z tym należy zauważyć, że art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302 nie odwołuje się do ostrzeżeń ani zaleceń dotyczących podróży. Wydawanie ostrzeżeń lub porad dotyczących podróży nie jest zharmonizowane na poziomie Unii i pozostaje w kompetencji państw członkowskich. Komisja zauważyła w swoich uwagach na piśmie, że preambuła jej wniosku dotyczącego dyrektywy [11] odnosiła się do zaleceń wydawanych przez władze państw członkowskich i nadawała im szczególną wagę. Ich wydanie stanowiło wzruszalne domniemanie stwierdzenia „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności” [12]. Jednakże, jak przyznała Komisja w swoim sprawozdaniu ze stosowania dyrektywy 2015/2302, niektóre państwa członkowskie były „zdecydowanie przeciwne” [13] wszelkim odniesieniom do oficjalnych zaleceń dotyczących podróżowania w dyrektywie. Z historii legislacyjnej dyrektywy 2015/2302 wynika, że jej milczenie w odniesieniu do wartości prawnej ostrzeżeń lub zaleceń dotyczących podróży wydawanych przez rządy jest zamierzone. W związku z tym, jak zauważył rząd czeski w swoich uwagach na piśmie, takie ostrzeżenia lub zalecenia nie mogą stanowić warunku koniecznego lub wystarczającego do stwierdzenia „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności” w rozumieniu art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/22.

35. Odmienna interpretacja art. 12 ust. 2 ograniczałaby prawo podróżnych do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej, ponieważ uzależniałaby skorzystanie ze zharmonizowanego prawa przyznanego przez dyrektywę od wydania aktów krajowych, których treść nie jest zharmonizowana. Stwierdzenie „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności” musiałoby być wówczas uzależnione od urzędowego uznania tych okoliczności. Ponieważ „nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności” mogą wystąpić nagle, może istnieć zagrożenie, jak zauważył rząd czeski, że podróżni zostaną pozbawieni prawa do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej, gdy urzędowe uznanie „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności”

[11] Wniosek w sprawie dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie imprez turystycznych i aranżowanych usług turystycznych, zmieniającej rozporządzenie (WE) nr 2006/2004, dyrektywę 2011/83/UE i uchylającej dyrektywę Rady 90/314/EWG, COM(2013) 512 final (zwany dalej „wnioskiem Komisji w sprawie imprez turystycznych”).

[12] W motywie 26 wniosku Komisji w sprawie imprez turystycznych stwierdzono, że „uznaje się, że nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności występują zwłaszcza wtedy, gdy wiarygodne i podane do publicznej wiadomości informacje, takie jak zalecenia wydawane przez władze państw członkowskich, odradzają podróżowanie do miejsca przeznaczenia”.

[13] Sprawozdanie Komisji dla Parlamentu Europejskiego i Rady ze stosowania dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, COM(2021) 90 final, s. 19.

zostanie opóźnione lub nie nastąpi. Ponadto w kontekście początku pandemii COVID-19 nie istniały jasne bądź wspólne kryteria oceny poziomu ryzyka przenoszenia wirusa na dany obszar lub państwo, a informacje stale się zmieniały [14].

36. Wynika z tego, że art. 12 dyrektywy 2015/2302 nie ustanawia obowiązkowego związku między wydaniem ostrzeżeń lub zaleceń dotyczących unikania wszelkich podróży, które nie są konieczne, lub klasyfikacją państwa jako obszaru ryzyka z jednej strony a stwierdzeniem „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" z drugiej strony. W związku z tym, jak zasadniczo przedstawiły strony w postępowaniu głównym, rządy litewski i grecki, a także Komisja, ostrzeżenia dotyczące podróży wskazujące na istnienie wysokiego poziomu ryzyka oraz, a fortiori, ostrzeżenie o zakazie podróżowania [15], stanowią silną przesłankę istnienia nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności. Jako takie stanowią one ważny środek dowodowy dla podróżnego, od którego oczekuje się polegania na urzędowych informacjach.

37. W tym względzie w braku obowiązujących w tej dziedzinie uregulowań prawa Unii to do państw członkowskich należy określenie zasad postępowań administracyjnych i sądowych, do których należy moc dowodowa urzędowego dokumentu lub aktu, mających na celu zapewnienie ochrony praw, jakie podmioty wywodzą z prawa Unii, z poszanowaniem zasad równoważności i skuteczności, bez podważania skuteczności prawa Unii [16]. W związku z tym zgodnie z krajowymi przepisami proceduralnymi sądy krajowe mogą uwzględniać i swobodnie oceniać znaczenie ostrzeżeń lub zaleceń dotyczących podróży w kontekście ogólnej oceny stwierdzenia „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" w rozumieniu art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302. Jednakże, jak wskazano powyżej, te ostrzeżenia lub zalecenia dotyczące podróży nie mogą stanowić warunku koniecznego do ustalenia tych okoliczności, jeżeli taki warunek podważałby prawo podróżnego do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej.

38. W świetle powyższego uważam, że ustalenie „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności w miejscu docelowym lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie" w rozumieniu art. 12 ust. 2 zdanie pierwsze dyrektywy 2015/2302 nie zależy od wydania urzędowego ostrzeżenia ze strony władz państwa wyjazdu lub przyjazdu dotyczącego powstrzymania się od podróży, które nie są konieczne, lub uznania państwa docelowego (i ewentualnie również państwa wyjazdu) za obszar ryzyka. Jednakże w zależności od krajowego prawa procesowego sądy mogą brać pod uwagę urzędowe ostrzeżenia wskazujące na podwyższony poziom ryzyka dla miejsca docelowego, pod warunkiem że ostrzeżenia te nie stanowią warunku koniecznego do stwierdzenia takich nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności.

W przedmiocie pytania drugiego

39. Poprzez swoje pytanie drugie sąd odsyłający zmierza zasadniczo do ustalenia, czy znaczący stopień wpływu „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" na realizację imprezy turystycznej należy oceniać, biorąc pod uwagę jedynie obiektywny brak możliwości wykonania umowy, czy też należy także uwzględnić zagrożenia dla zdrowia i bezpieczeństwa podróżnych, jak również czynniki subiektywne związane z wiekiem podróżnego, jego stanem zdrowia lub tym,

[14] Bardziej skoordynowane podejście zastosowano na późniejszym etapie pandemii COVID-19, kiedy państwa członkowskie uzgodniły wspólną mapę poziomu ryzyka COVID-19 w Unii Europejskiej; zob. zalecenie Rady (UE) 2021/119 z dnia 1 lutego 2021 r. zmieniające zalecenie (UE) 2020/1475 w sprawie skoordynowanego podejścia do ograniczania swobodnego przepływu w odpowiedzi na pandemię COVID-19 (Dz.U. 2021, L 36I, s. 1).

[15] W przypadku urzędowego ostrzeżenia o zakazie podróżowania organizator zazwyczaj podejmuje inicjatywę rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej zgodnie z art. 12 ust. 3 lit. b) dyrektywy 2015/2302.

[16] Zobacz podobnie wyrok z dnia 2 kwietnia 2020 r., PrivatBank (C-480/18, EU:C:2020:274, pkt 73 i przytoczone tam orzecznictwo).

czy podróżują również osoby małoletnie. Sąd odsyłający zwraca się również z zapytaniem, czy w celu oceny konsekwencji dla realizacji imprezy turystycznej należy przyjąć perspektywę przeciętnego podróżnego.

40. Z postanowienia odsyłającego wynika, że drugie pytanie prejudycjalne dotyczy dwóch głównych kwestii związanych z oceną wystąpienia „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" mających istotny wpływ na wykonanie umowy o udział w imprezie turystycznej. Pierwsza kwestia dotyczy zasadniczo *obiektywnego lub subiektywnego charakteru* znaczącego stopnia wpływu. Druga kwestia dotyczy *standardu* stosowanego w ramach oceny znaczącego stopnia wpływu. W szczególności z postanowienia odsyłającego wynika, że sąd odsyłający wiąże ten standard z oceną ex ante lub przewidywaniem – dokonywanymi przez przeciętnego podróżnego, który jest właściwie poinformowany oraz dostatecznie uważny i rozsądny – co do prawdopodobieństwa zmaterializowania się znaczących skutków.

(i) Obiektywny lub subiektywny charakter oceny

41. Tytułem uwagi wstępnej należy przypomnieć, że art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302 uznaje prawo do rozwiązania umowy bez obowiązku ponoszenia jakiejkolwiek opłaty za rozwiązanie w przypadku „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności występujących w miejscu docelowym lub jego najbliższym sąsiedztwie". Z brzmienia tego przepisu jednoznacznie wynika, że z definicji sytuacje kwalifikowane jako „nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności występujące w miejscu docelowym lub jego bezpośrednim sąsiedztwie" nie mogą być związane wyłącznie z osobą podróżnego (jak np. wystąpienie poważnego wypadku). Historia legislacyjna art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302 przemawia za taką interpretacją. W dokumencie roboczym służb Komisji towarzyszącym wnioskowi dotyczącemu tej dyrektywy stwierdzono, że „niektórzy rzecznicy konsumentów [podnosili], że powinna istnieć możliwość rozwiązania umowy, jeżeli w stosunku do podróżnego wystąpi sytuacja siły wyższej, na przykład poważna choroba lub śmierć w bliskiej rodzinie, która uniemożliwia podróżnemu wyjazd na wakacje"[17]. Komisja zauważyła jednak, że sytuacje związane z podróżnym „są […] często objęte ubezpieczeniem podróżnym, które podróżny może nabyć"[18].

42. W odniesieniu do oceny wpływu „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" na realizację imprezy turystycznej należy na wstępie zauważyć, że art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302 stanowi, że owe okoliczności w *znaczącym stopniu* wpływają na realizację imprezy turystycznej. Znaczący stopień wpływu na realizację jest pojęciem szerszym niż brak możliwości realizacji. Motyw 31 dyrektywy wskazuje na „problemy związane z bezpieczeństwem" lub „znaczące zagrożenie dla zdrowia ludzkiego". Jak zauważa Komisja, w takich sytuacjach realizacja może być prawnie lub fizycznie możliwa, ale nie można już zapewnić bezpieczeństwa podróżnych. W związku z tym *znaczące zagrożenie* dla zdrowia i bezpieczeństwa podróżnego powinno być równoznaczne ze znaczącym stopniem wpływu na wykonanie umowy. Taką wykładnię potwierdza historia legislacyjna art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302 w zakresie, w jakim przepis ten uznawał prawo podróżnego do rozwiązania umowy. Takie prawo nie istniało na podstawie uchylonej dyrektywy. Jak zauważono w dokumencie roboczym służb Komisji w sprawie imprez

[17] Dokument roboczy służb Komisji, ocena skutków towarzysząca dokumentowi w sprawie imprez turystycznych i aranżowanych usług turystycznych, zmieniającemu rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 i dyrektywę 2011/83/UE oraz uchylającemu dyrektywę Rady 90/314/EWG, SWD(2013) 263 final (zwany dalej „dokumentem roboczym służb Komisji w sprawie imprez turystycznych"), s. 78.

[18] Dokument roboczy służb Komisji w sprawie imprez turystycznych, s. 78.

turystycznych, mogą wystąpić sytuacje – takie jak działania wojenne lub klęski żywiołowe – które „mogą mieć negatywny wpływ na przyjemność lub bezpieczeństwo podczas wakacji i w których organizator nie podejmuje [inicjatywy] odwołania imprezy turystycznej” [19].

43. Znaczący stopień wpływu „nadzwyczajnych i nieuniknionych okoliczności” na realizację imprezy musi zostać stwierdzony, gdy okoliczności te mogą prowadzić do „niezgodności” w rozumieniu art. 3 ust. 13 dyrektywy 2015/2302, która ma istotny wpływ na realizację imprezy. W tym względzie należy przypomnieć, że zgodnie z art. 13 ust. 6 tejże dyrektywy, w przypadku gdy „niezgodności istotnie wpływają na realizację imprezy turystycznej”, podróżny może rozwiązać umowę o udział w imprezie turystycznej bez opłaty za rozwiązanie. Trybunał orzekł, iż stwierdzenie niezgodności jest obiektywne w tym znaczeniu, że wymaga ono jedynie porównania usług objętych imprezą turystyczną danego podróżnego z usługami faktycznie świadczonymi na jego rzecz [20]. Podobnie znaczący stopień wpływu nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności opiera się na *obiektywnej* ocenie wpływu takich okoliczności na wykonanie umowy z uwzględnieniem ryzyka, na jakie narażony jest podróżny.

44. Ocena w szczególności istotnego zagrożenia dla zdrowia ludzkiego może jednak w pewnych warunkach wymagać *subiektywnej* i *zindywidualizowanej* oceny. Dyrektywa 2015/2302 nie chroni tylko tych podróżnych, którzy są silni, młodzi i zdrowi. Dyrektywa uwzględnia bowiem szczególne potrzeby podróżnych o ograniczonej sprawności ruchowej. W tym względzie należy zauważyć, że art. 5 ust. 1 lit. a) ppkt (viii) dyrektywy do głównych cech usług turystycznych zalicza informacje o tym, „czy dana podróż lub wakacje są co do zasady odpowiednie dla osób o ograniczonej sprawności ruchowej, a na wniosek podróżnego – dokładne informacje na temat dostosowania danej podróży lub wakacji do potrzeb tego podróżnego”.

45. Niepełnosprawność o charakterze fizycznym jest jedną z form *podatności na zagrożenia* [21]. W szczególnym kontekście podróżowania podatność na zagrożenia związana ze stanem fizycznym może dotyczyć większej kategorii podróżnych, którzy są bardziej narażeni na ryzyko niż inni podróżni. W świetle znaczenia, jakie Unia Europejska przywiązuje do wysokiego poziomu ochrony zdrowia ludzkiego, uznanego na podstawie art. 35 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, *stan zdrowia* podróżnego należy również brać pod uwagę do celów oceny znaczącego stopnia wpływu „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności”. Należy również wziąć pod uwagę potrzeby szczególnych kategorii podróżnych, takich jak kobiety w ciąży i małoletnie dzieci, oraz ich zdolność do cieszenia się podróżą przy jednoczesnym zachowaniu bezpieczeństwa. W szczególnym kontekście pandemii COVID-19 od początku było jasne, że osoby należące do określonych grup – takich jak osoby z astmą, osoby z obniżoną odpornością, osoby z niektórymi chorobami przewlekłymi i kobiety w ciąży – były narażone na większe ryzyko zachorowania na ciężką chorobę i śmierci w przypadku zakażenia wirusem.

46. Uwzględnienia subiektywnych czynników do celów oceny wpływu „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności” nie należy mylić ze zwykłym uczuciem strachu lub niepokoju związanego z konsekwencjami takich okoliczności. Musi istnieć możliwość *weryfikacji* potrzeb podróżnego w zależności od jego stanu zdrowia lub sytuacji rodzinnej.

[19] Ibidem, wyróżnienie moje.

[20] Zobacz wyrok z dnia 12 stycznia 2023 r., FTI Touristik (Impreza turystyczna na Wyspach Kanaryjskich) (C-396/21, EU:C:2023:10, pkt 22).

[21] Zobacz N. Reich, Vulnerable Consumers in EU Law, w: D. Leczykiewicz i S. Weatherill (eds.), *The Images of the Consumer in EU Law: Legislation, Free Movement and Competition Law*, London, Hart Publishing 2016, s. 139–158, tu: s. 141. Autor wyróżnia trzy rodzaje podatności na zagrożenia w prawie umów konsumenckich Unii, a mianowicie niepełnosprawność fizyczną, niepełnosprawność intelektualną i niepełnosprawność ekonomiczną. Dokonuje on również rozróżnienia między podatnością na zagrożenia konsumenta a „słabością konsumenta” w sytuacjach umownych.

47. W świetle powyższych rozważań uważam, że znaczący stopień wpływu „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" na wykonanie umowy o udział w imprezie turystycznej można uznać za istniejący nie tylko wtedy, gdy wykonanie to jest niemożliwe, ale także wtedy, gdy wiąże się ono ze znaczącym ryzykiem dla zdrowia i bezpieczeństwa podróżnych. Ocena takich konsekwencji jest obiektywna. Możliwe jest jednak uwzględnienie czynników subiektywnych związanych z ograniczoną sprawnością ruchową podróżnego lub jego podatnością na zagrożenia, pod warunkiem że czynniki te można zweryfikować.

(ii) Prospektywny charakter oceny i odniesienie do przeciętnego podróżnego

48. W odniesieniu do momentu, w którym należy przeprowadzić ocenę znaczącego stopnia wpływu „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności", art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302 przyznaje prawo do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej „przed rozpoczęciem imprezy turystycznej". Użycie przyimka „przed" wskazuje na *upływ czasu* pomiędzy decyzją o rozwiązaniu umowy o udział w imprezie turystycznej a rozpoczęciem imprezy turystycznej. Z tego wynika, że decyzja o rozwiązaniu umowy ma charakter *prospektywny*. Opiera się ona na przewidywaniu lub ocenie ex ante wystąpienia „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" oraz ich znaczącego stopnia wpływu na realizację imprezy lub, w przypadku gdy okoliczności te już wystąpiły, na *utrzymywanie się* ich znaczącego stopnia wpływu. Jak zauważył sąd odsyłający, ocena dokonana przez podróżnego w dniu rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej oznacza ocenę prawdopodobieństwa, że „nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności" będą miały znaczący wpływ na realizację imprezy turystycznej.

49. Dyrektywa 2015/2302 nie określa konkretnych terminów w odniesieniu do oceny prawdopodobieństwa, że „nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności" będą miały znaczący wpływ na realizację imprezy. Ponadto nie narzuca ona konkretnej liczby dni, tygodni lub miesięcy, przed upływem których nie jest możliwe dokonanie takiej oceny i skorzystanie z prawa do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej bez konieczności ponoszenia opłaty za rozwiązanie. Mając to na uwadze, im bardziej odległa jest data zakończenia w stosunku do daty rozpoczęcia imprezy turystycznej, tym trudniej będzie podróżnemu udowodnić, że znaczący wpływ będzie nadal istniał w dniu podróży [22].

50. Ustalenie prawdopodobieństwa będzie zależeć od okoliczności, których ocena należy do sądów krajowych [23]. W związku z tym nie wydaje się właściwe wskazanie ewentualności w postaci procentu prawdopodobieństwa, że „nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności" będą miały znaczący wpływ na realizację imprezy. Ocena ta musi jednak opierać się na *wyjątkowym charakterze* prawa do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej bez konieczności ponoszenia opłaty za rozwiązanie umowy. W momencie rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej podróżny musi *racjonalnie oczekiwać*, że istnieje *wystarczająco wysokie prawdopodobieństwo*, że „nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności" będą miały znaczący wpływ na realizację imprezy turystycznej.

[22] Zobacz K. Tonner, BGH 651h, Rücktritt vor Reisebeginn, w: *Münchener Kommentar zum BGB*, 9th ed., München, C.H. Beck 2023, pkt 71.

[23] Dla przykładu, jeżeli podróżny zarezerwował wycieczkę pieszą do lasu w Kanadzie, a jego podróż ma się rozpocząć trzy miesiące później, w przypadku gdy las zostanie całkowicie spalony przez dziki pożar, nie jest możliwe, aby las został przywrócony do pierwotnego stanu w ciągu trzech miesięcy. Jeśli natomiast podróżny zarezerwował wycieczkę mającą się rozpocząć trzy miesiące później na wyspę, na której występują pożary, trudniej jest przewidzieć, jak sytuacja rozwinie się na przestrzeni trzech miesięcy.

51. Jeśli chodzi o punkt odniesienia dla zdolności podróżnego do dokonania oceny ex ante, sąd odsyłający i rząd litewski sugerują odniesienie do przeciętnego podróżnego, który jest dostatecznie dobrze poinformowany oraz dostatecznie uważny i rozsądny. Na początek zgadzam się, że punktem odniesienia dla oceny musi być podróżny. Odpowiada to samemu celowi prawa do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej, które przysługuje podróżnemu. W tym względzie należy zauważyć, że obie strony umowy o udział w imprezie turystycznej mają prawo do rozwiązania umowy w przypadku „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności". Prawo podróżnego jest określone w art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302 i wymaga, aby okoliczności te w znaczącym stopniu wpływały na „realizację imprezy turystycznej lub […] w znaczącym stopniu wpływa[ły] na przewóz pasażerów do miejsca docelowego". Prawo organizatora zostało określone w art. 12 ust. 3 lit. b) i wymaga, aby organizator „nie miał możliwości zrealizowania umowy z powodu nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności i powiadomił podróżnego o rozwiązaniu umowy bez zbędnej zwłoki przed rozpoczęciem imprezy turystycznej". Perspektywa każdej strony jest decydująca dla skorzystania z przysługującego jej prawa. Byłoby sprzeczne z całym celem uznania odrębnego prawa podróżnego, gdyby wykonywanie jego prawa miało zależeć od perspektywy organizatora.

52. Należy również zauważyć, że dyrektywa 2015/2302 skorygowała asymetrię pomiędzy podróżnym a organizatorem w korzystaniu z prawa do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej w przypadku „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności". Asymetria ta została opisana przez Komisję w dokumencie roboczym służb Komisji w sprawie imprez turystycznych, w którym zauważono, że w poprzednim systemie organizator był uprawniony do rozwiązania umowy o udział w imprezie turystycznej „wyłącznie na podstawie [jego] oceny sytuacji w zakresie bezpieczeństwa", podczas gdy konsumentowi nie przysługiwało podobne prawo [24]. Z genezy art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302 wynika tym samym, że podróżny ma prawo do rozwiązania umowy w przypadku „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" na podstawie własnej oceny sytuacji w zakresie bezpieczeństwa.

53. Co się tyczy bardziej szczegółowo punktu odniesienia dla oceny znaczącego stopnia wpływu, dyrektywa 2015/2302 nie ustanawia kryterium „przeciętnego podróżnego". Jednakże, jak podniósł rząd litewski w swoich uwagach, w świetle celu dyrektywy, jakim jest osiągnięcie wysokiego poziomu ochrony konsumentów [25], właściwe wydaje się odwołanie do powszechnie znanego kryterium „przeciętnego konsumenta, który jest właściwie poinformowany oraz dostatecznie uważny i rozsądny" [26], oraz dokonanie wykładni tego kryterium w kontekście dyrektywy 2015/2302. Na podstawie tego punktu odniesienia decyzja przeciętnego podróżnego zależy przede wszystkim od jego poziomu wiedzy. Standard wiedzy należy oceniać w świetle informacji, które były publicznie dostępne w chwili, gdy podróżny dokonywał rezerwacji, oraz informacji, które stały się dostępne w chwili, gdy podejmował decyzję o rozwiązaniu umowy. Im większą wiedzę posiada przeciętny konsument w odniesieniu do określonej sytuacji, tym lepiej jest on w stanie dokonać świadomej oceny zagrożenia związanego z daną sytuacją. Natomiast w wypadku, gdy podróżny nie ma informacji na temat konkretnej sytuacji lub gdy informacje są sprzeczne i stale się zmieniają, ma on bardziej ograniczone możliwości dokonania takiej oceny.

[24] Dokument roboczy służb Komisji w sprawie imprez turystycznych, s. 78.

[25] Zobacz motyw 51 dyrektywy 2015/2302.

[26] Tytułem przykładu zastosowania punktu odniesienia „przeciętnego konsumenta", zaczerpniętego z dziedziny nieuczciwych warunków umownych, zob. wyroki: z dnia 16 marca 2023 r., Caixabank (Prowizja za udzielenie kredytu) (C-565/21, EU:C:2023:212, pkt 33 i przytoczone tam orzecznictwo); z dnia 18 listopada 2021 r., A.S.A. (C-212/20, EU:C:2021:934, pkt 42). Ogólny przegląd tematu zob. w: D. Leczykiewicz i S. Weatherill, op.cit. w przypisie 21.

54. Było to szczególnie istotne w kontekście pandemii COVID-19. Jak zasadniczo sugeruje sąd odsyłający, aby ustalić, co wiedział przeciętny podróżny, i jego ocenę prawdopodobieństwa wystąpienia znaczącego wpływu na wykonanie umowy, należy wziąć pod uwagę *dużą niepewność* i *niezwykle szybko zmieniającą się sytuację* na początku pandemii. Rzeczywiście, na tym etapie nie było naukowej jasności co do ryzyka związanego z wirusem; istniała również duża niepewność co do rodzaju i czasu trwania środków mających na celu powstrzymanie rozprzestrzeniania się wirusa.

55. W niniejszej sprawie zgodnie z dokumentami przedłożonymi Trybunałowi podróżny dokonał oceny zagrożenia stwarzanego przez COVID-19 na podstawie informacji prasowych dotyczących miejsca docelowego lub jego sąsiedztwa, a także na podstawie ogłoszenia stanu wyjątkowego w państwie wyjazdu, które to ogłoszenie zostało wydane w związku z zagrożeniem stwarzanym przez wirusa. W takich okolicznościach wydaje się uzasadnione, aby przeciętny podróżny oczekiwał, że sytuacja zagrożenia będzie nadal istnieć w okresie między rozwiązaniem umowy a rozpoczęciem imprezy turystycznej, a nawet że ulegnie pogorszeniu, co będzie miało znaczący wpływ na wykonanie umowy.

56. Co się tyczy części odniesienia dotyczącego kwestii „dostatecznie uważnego i rozsądnego" przeciętnego podróżnego, sugeruje to rozsądną ostrożność ze strony podróżnego. Nadmiernie ostrożny podróżny, który decyduje się na rozwiązanie umowy z powodu niepokoju, nie może być zwolniony z obowiązku ponoszenia opłaty za rozwiązanie umowy w przypadkach, gdy sytuacja nie uzasadnia takiej oceny ryzyka. Natomiast od przeciętnego podróżnego oczekuje się, że będzie zwracał uwagę na urzędowe informacje lub zalecenia dotyczące podróży sugerujące zachowanie wysokiego poziomu ostrożności. Pandemia miała znaczący wpływ na postrzeganie podróży jako potencjalnego źródła rozprzestrzeniania się wirusa, co może wpłynąć na postrzeganie „rozsądnie uważnego i ostrożnego" podróżnego w takich okolicznościach. W normalnych okolicznościach ocena zagrożenia w związku z rozwiązaniem umowy odnosi się co do zasady wyłącznie do podróżnego i osób z nim podróżujących. Jednakże w kontekście niezwykle wysokiej zdolności przenoszenia się niebezpiecznego wirusa zakażony podróżny może narazić na niebezpieczeństwo osoby znajdujące się w miejscu docelowym podróży, jak również swoich współobywateli po powrocie. W takich okolicznościach sama decyzja o podróży może mieć „negatywne skutki zewnętrzne"[27]. Nawet przed nałożeniem środków ograniczających podróżowanie[28], nie można oczekiwać, że przeciętny podróżny będzie działał jako osoba „kierująca się własnym interesem", która nie wykazuje troski o urzędowe informacje sugerujące ostrożność lub, co więcej, że będzie działał wbrew wskazówkom dotyczącym unikania niepotrzebnych spotkań, kontaktów towarzyskich i podróży. W kontekście pandemii COVID-19 możliwe jest zatem, aby paradygmat przeciętnego podróżnego, który jest „dostatecznie uważny i rozsądny", obejmował *odpowiedzialnego podróżnego*, który zwraca uwagę na urzędowe wezwania do zachowania ostrożności i solidarności ze swoimi współobywatelami w celu powstrzymania rozprzestrzeniania się wirusa.

57. Wynika z tego, że ocena znaczącego wpływu na wykonanie umowy opiera się na przeprowadzanym w momencie rozwiązania umowy oszacowaniu ex ante prawdopodobieństwa wystąpienia tego znaczącego wpływu, przy czym oceny tej dokonuje przeciętny podróżny, który jest „właściwie poinformowany oraz dostatecznie uważny i rozsądny".

[27] Zobacz L. Miller, Ethical Consumption and the Internal Market, w: D. Leczykiewicz i S. Weatherill, op.cit. w przypisie 21, s. 279, który rozwija pojęcie „negatywnych skutków zewnętrznych" w kontekście wpływu środowiskowego i społecznego związanego z konsumpcją.

[28] Znaczenie odpowiedzialności jest szczególnie istotne przed wprowadzeniem rządowych środków ograniczających podróżowanie. Po nałożeniu środków rządowych podróżny musi w każdym przypadku przestrzegać prawa.

58. W świetle wszystkich powyższych rozważań uważam, że znaczący wpływ „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" na wykonanie umowy o udział w imprezie turystycznej można stwierdzić nie tylko wtedy, gdy wykonanie to jest niemożliwe, ale także wtedy, gdy wiąże się ono ze znaczącym zagrożeniem dla zdrowia i bezpieczeństwa podróżnych. Ocena takich konsekwencji jest obiektywna. Możliwe jest jednak uwzględnienie czynników subiektywnych związanych z ograniczoną sprawnością ruchową podróżnego lub jego podatnością na zagrożenia, pod warunkiem że czynniki te można zweryfikować. Ocena znaczącego wpływu na wykonanie umowy opiera się na przeprowadzanym w momencie rozwiązania umowy oszacowaniu ex ante prawdopodobieństwa wystąpienia tego znaczącego wpływu, przy czym oceny tej dokonuje przeciętny podróżny, który jest „właściwie poinformowany oraz dostatecznie uważny i rozsądny".

W przedmiocie pytania trzeciego

59. W pytaniu trzecim sąd odsyłający zmierza zasadniczo do ustalenia, czy na prawo podróżnego do rozwiązania umowy bez ponoszenia opłaty za rozwiązanie umowy zgodnie z art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302 wpływa fakt, że okoliczności, na które powołuje się podróżny, już zaistniały lub były co najmniej racjonalnie przewidywalne w chwili zawarcia umowy o udział w imprezie turystycznej. W tym względzie sąd odsyłający stawia sobie pytanie o to, czy w celu zastosowania kryterium racjonalnej przewidywalności w kontekście pandemii COVID-19 należy uwzględnić trudność przewidzenia przebiegu i skutków pandemii w chwili zawarcia umowy o udział w imprezie turystycznej.

60. W tym względzie należy przypomnieć, jak już zauważono we wstępnych uwagach w niniejszej opinii [29], że pojęcie „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" w rozumieniu art. 12 ust. 2 i art. 12 ust. 3 lit. b) dyrektywy 2015/2302 jest zbliżone do pojęcia „siły wyższej" zdefiniowanego w utrwalonym orzecznictwie, a mianowicie jako odnoszącego się do okoliczności pozostających poza kontrolą strony powołującej się na „siłę wyższą", które są nietypowe i nieprzewidywalne i których skutków nie można było uniknąć mimo dołożenia wszelkich starań.

61. Wynika z tego, że element *nieprzewidywalności* jest zasadniczym elementem uznania sytuacji za należącą do „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności". Zdarzenia, które wystąpiły już w chwili zawarcia umowy lub które mogą wystąpić, nie mogą stanowić takich okoliczności, pod warunkiem jednak, że podróżny jest również w stanie przewidzieć normalne konsekwencje takiego zdarzenia.

62. Jak wskazuje bowiem doktryna, pojęcie nieprzewidywalności ma charakter względny [30]. Jest ono również bardzo dynamiczne. W celu ustalenia, co jest racjonalnie przewidywalne, należy wziąć pod uwagę szczególne okoliczności i rozwój ludzkiej wiedzy. W tym względzie ważne jest rozróżnienie między *nieprzewidywalnością* zdarzenia z jednej strony a *nieprzewidywalnością* jego skutków dla umowy z drugiej strony [31]. Zdarzenie, którego podróżny jest świadomy i które w normalnym toku zdarzeń ma pewne przewidywalne konsekwencje, może przekształcić się w sytuację wchodzącą w zakres „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności", jeżeli jego konsekwencje istotnie zmieniają charakter tego zdarzenia. Przewidywalność można ocenić poprzez *porównanie* (i) okoliczności i wiedzy podróżnego o tych okolicznościach i ich konsekwencjach w chwili zawarcia umowy (punkt A) oraz (ii) okoliczności i wiedzy podróżnego

[29] Zobacz pkt 29 powyżej.

[30] D. Philippe, The Impact of the Coronavirus Crisis on the Analysis and Drafting of Contract Terms. Force Majeure, Hardship and Deferral of Obligations, w: E. Hondius i in. (eds.), *Coronavirus and the Law in Europe*, Cambridge, Intersentia 2021, s. 527–552, tu: s. 532.

[31] Ibidem.

o tych okolicznościach i ich konsekwencjach w chwili rozwiązania umowy (punkt B). Dla celów tego porównania nie jest istotna liczba dni, które upłynęły między punktem A a punktem B. Decydujące znaczenie mają *okoliczności faktyczne* i *wiedza* posiadana przez podróżnego. Jeżeli elementy te *uległy znaczącej zmianie*, sytuacja różni się od tej, której podróżny był świadomy lub którą mógł racjonalnie przewidzieć.

63. W kontekście pandemii COVID-19 sąd odsyłający wyjaśnił, że w momencie zawierania umowy o udział w imprezie turystycznej podróżny był świadomy istnienia wirusa i jego skutków głównie w Chinach, ale także w niektórych innych państwach w sposób odizolowany. Podróżny natomiast nie wiedział wówczas, że wirus ostatecznie dotrze do Europy i że epidemia przekształci się w pandemię, której powstrzymanie będzie wymagało przyjęcia bezprecedensowych środków. Sąd odsyłający podkreśla skrajną niepewność i szybko rozwijającą się sytuację między momentem zawarcia umowy o udział w imprezie turystycznej a dniem rozwiązania tej umowy.

64. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym odnosi się do szczególnej sytuacji na początku pandemii COVID-19. W tygodniach poprzedzających urzędowe uznanie COVID-19 za pandemię przez WHO w dniu 11 marca 2020 r. przeciętna osoba mająca normalny dostęp do urzędowych informacji nie byłaby w stanie przewidzieć „nagłości, skali i dotkliwości" pandemii [32] oraz konsekwencji, jakie wirus będzie miał następnie dla podróżowania i samego korzystania ze swobody przemieszczania się. Sama WHO przyznała, że świat „nigdy wcześniej nie widział pandemii wywołanej przez koronawirusa" [33]. W związku z tym wydaje się uzasadnione zasugerowanie, że wiedza podróżnego w sprawie w postępowaniu głównym między (i) momentem zawierania umowy o udział w imprezie turystycznej (na początku lutego 2020 r.) a (ii) momentem rozwiązania umowy (pod koniec lutego 2020 r.) ewoluowała w bardzo znaczący sposób. Jeżeli sąd krajowy dokona takiego ustalenia, podróżnemu nie można odmówić prawa do powołania się na „nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności" na tej podstawie, że okoliczności te były możliwe do przewidzenia w chwili zawarcia przez niego umowy.

65. W świetle powyższego uważam, że na prawo podróżnego do rozwiązania umowy bez ponoszenia opłaty za rozwiązanie umowy zgodnie z art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302 ma wpływ fakt, że okoliczności, na które powołuje się podróżny, już zaistniały lub były co najmniej racjonalnie przewidywalne w chwili zawarcia umowy o udział w imprezie turystycznej, chyba że między chwilą zawarcia umowy a chwilą jej rozwiązania nastąpiła znacząca zmiana tych okoliczności, jak również świadomości podróżnego co do tych okoliczności i ich konsekwencji. W tym względzie do celów stosowania kryterium racjonalnej przewidywalności w kontekście pandemii COVID-19 należy uwzględnić trudność przewidzenia przebiegu i skutków pandemii w momencie zawierania umowy o udział w imprezie turystycznej.

W przedmiocie pytania czwartego

66. Poprzez pytanie czwarte sąd odsyłający zmierza w istocie do ustalenia, czy dla oceny znaczącego wpływu na wykonanie umowy o udział w imprezie turystycznej, uprawniającego do rozwiązania umowy bez ponoszenia opłaty za rozwiązanie zgodnie z art. 12 ust. 2 dyrektywy

[32] Zobacz wydane przez rząd irlandzki, ministerstwo przedsiębiorczości, handlu i zatrudnienia, w dniu 26 marca 2020 r. „Wytyczne w sprawie prawa podróżnych do rozwiązania umów o udział w imprezie turystycznej z powodu nadzwyczajnych okoliczności wynikających z COVID-19", s. 5.

[33] Uwagi wstępne dyrektora generalnego WHO podczas briefingu dla mediów poświęconego COVID-19, dnia 11 marca 2020 r.

2015/2302, należy uwzględnić nie tylko sytuację w miejscu docelowym lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie, ale także sytuację w miejscu wyjazdu oraz w punktach pośrednich związanych z odbywaniem podróży, w tym w punktach związanych z podróżą powrotną.

67. W tym względzie z art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302 wynika, że „nieuniknione i nadzwyczajne okoliczności" mogą uzasadniać rozwiązanie umowy przez zainteresowanego podróżnego, uprawniające go do pełnego zwrotu wpłat dokonanych z tytułu imprezy turystycznej jedynie wtedy, jeżeli wystąpiły one „w miejscu docelowym lub jego najbliższym sąsiedztwie" i „w znaczącym stopniu wpływają na realizację imprezy turystycznej lub […] w znaczącym stopniu wpływają na przewóz pasażerów do miejsca docelowego". Ponadto motyw 31 dyrektywy ilustruje warunki stosowania tego przepisu na przykładzie „wybuchu epidemii poważnej choroby w docelowym miejscu podróży" [34].

68. Trybunał orzekł, że zilustrowanie pojęcia „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" za pomocą przykładu „wybuchu epidemii poważnej choroby w docelowym miejscu podróży" nie ma na celu ograniczenia zakresu tego pojęcia do wydarzeń lokalnych, lecz ma na celu wykazanie, że okoliczności te muszą w każdym razie wystąpić w szczególności w przewidywanym miejscu przeznaczenia i mieć z tego tytułu poważne konsekwencje dla realizacji danej imprezy turystycznej [35]. Trybunał także orzekł, że skoro rozprzestrzenianie się poważnej choroby w docelowym miejscu podróży może wchodzić w zakres pojęcia „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności", to a fortiori powinno być tak w przypadku rozprzestrzeniania się poważnej choroby w skali światowej, ponieważ skutki tej ostatniej dotyczą również tego docelowego miejsca podróży [36].

69. Ponieważ zakres „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" obejmuje rozprzestrzenianie się poważnej choroby na skalę światową, logiczne jest wnioskowanie, że znaczące konsekwencje tych okoliczności w odniesieniu do realizacji imprezy turystycznej lub przewozu pasażerów do miejsca docelowego można ocenić, biorąc pod uwagę sytuację w miejscu docelowym podróży, a także sytuację w miejscu wyjazdu i punktach pośrednich związanych z podróżą.

70. Za wnioskiem tym przemawia wykładnia systemowa art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302. Artykuł 5 ust. 1 lit. a) tej dyrektywy do głównych cech usług turystycznych zalicza „środki, właściwości i kategorie transportu, punkty, daty i czas wyjazdu i powrotu, czas trwania i miejsce postojów oraz połączenia komunikacyjne". Zgodnie z art. 7 ust. 2 dyrektywy 2015/2302, informacje te muszą być zawarte w umowie o udział w imprezie turystycznej. Jak zauważyłam w pkt 42 powyżej, znaczące zagrożenie dla zdrowia i bezpieczeństwa podróżnego ma znaczący wpływ na wykonanie umowy o udział w imprezie turystycznej. Zdrowie i bezpieczeństwo podróżnego odnosi się do wszystkich elementów wykonania umowy, w tym podróży jako takiej do miejsca docelowego i użytego środka transportu. Wynika z tego, że istnienie znaczącego zagrożenia na poziomie transportu do miejsca docelowego podróży należy zatem również uwzględnić do celów oceny wpływu „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" na umowę o udział w imprezie turystycznej.

71. Ponadto środki przyjęte w miejscu wyjazdu *w wyniku* okoliczności panujących w miejscu docelowym mogą również stanowić część oceny znaczącego wpływu na wykonanie umowy o udział w imprezie turystycznej. Jak zasadniczo zauważył rząd litewski, jeżeli miejsce docelowe

[34] Zobacz podobnie wyrok z dnia 8 czerwca 2023 r., UFC – Que choisir i CLCV, (C-407/21, EU:C:2023:449, pkt 44, 46).

[35] Zobacz podobnie ibidem, pkt 47.

[36] Zobacz podobnie ibidem, pkt 48.

jest sklasyfikowane jako obszar podwyższonego ryzyka i ze względu na tę klasyfikację podróżni powracający do miejsca wyjazdu podlegają środkom izolacyjnym (kwarantannie), jest to czynnik decydujący o istnieniu „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności mających znaczący wpływ na wykonanie umowy".

72. Mając na uwadze powyższe rozważania, stoję na stanowisku, że dla oceny znaczącego wpływu na wykonanie umowy o udział w imprezie turystycznej, uprawniającego do rozwiązania umowy bez ponoszenia opłaty za rozwiązanie zgodnie z art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302, należy uwzględnić sytuację w miejscu docelowym lub jego bezpośrednim sąsiedztwie, a także sytuację w miejscu wyjazdu i punktach pośrednich związanych z podróżą, w tym związanych z podróżą powrotną.

V. Wnioski

73. W świetle powyższych rozważań proponuję Trybunałowi, by na pytania przedstawione przez Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (sąd najwyższy Litwy) odpowiedział następująco:

1) Stwierdzenie „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności w miejscu docelowym lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie" w rozumieniu art. 12 ust. 2 zdanie pierwsze dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniającej rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylającej dyrektywę Rady 90/314/EWG, nie zależy od wydania urzędowego ostrzeżenia ze strony władz państwa wyjazdu lub przyjazdu dotyczącego powstrzymania się od podróży, które nie są konieczne, lub uznania państwa docelowego (i ewentualnie również państwa wyjazdu) za obszar ryzyka. Jednakże w zależności od krajowego prawa procesowego sądy mogą brać pod uwagę urzędowe ostrzeżenia wskazujące na podwyższony poziom ryzyka dla miejsca docelowego, pod warunkiem że ostrzeżenia te nie stanowią warunku koniecznego do stwierdzenia takich nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności.

2) Znaczący charakter wpływu „nieuniknionych i nadzwyczajnych okoliczności" na wykonanie umowy o udział w imprezie turystycznej można stwierdzić nie tylko wtedy, gdy wykonanie to jest niemożliwe, ale także wtedy, gdy wiąże się ono ze znaczącym zagrożeniem dla zdrowia i bezpieczeństwa podróżnych. Ocena takich konsekwencji jest obiektywna. Możliwe jest jednak uwzględnienie czynników subiektywnych związanych z ograniczoną sprawnością ruchową podróżnego lub jego podatnością na zagrożenia, pod warunkiem że czynniki te można zweryfikować. Ocena znaczącego wpływu na wykonanie umowy opiera się na przeprowadzanym w momencie rozwiązania umowy oszacowaniu ex ante prawdopodobieństwa wystąpienia tego znaczącego wpływu, przy czym oceny tej dokonuje przeciętny podróżny, który jest „właściwie poinformowany oraz dostatecznie uważny i rozsądny".

3) Na prawo podróżnego do rozwiązania umowy bez ponoszenia opłaty za rozwiązanie umowy zgodnie z art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302 ma wpływ fakt, że okoliczności, na które powołuje się podróżny, już zaistniały lub były co najmniej racjonalnie przewidywalne w chwili zawarcia umowy o udział w imprezie turystycznej, chyba że między chwilą zawarcia umowy a chwilą jej rozwiązania nastąpiła znacząca zmiana tych okoliczności, jak również świadomości podróżnego co do tych okoliczności i ich konsekwencji. W tym względzie do

celów stosowania kryterium racjonalnej przewidywalności w kontekście pandemii COVID-19 należy uwzględnić trudność przewidzenia przebiegu i skutków pandemii w momencie zawierania umowy o udział w imprezie turystycznej.

4) Dla oceny znaczącego wpływu na wykonanie umowy o udział w imprezie turystycznej, uprawniającego do rozwiązania umowy bez ponoszenia opłaty za rozwiązanie zgodnie z art. 12 ust. 2 dyrektywy 2015/2302, należy uwzględnić sytuację w miejscu docelowym lub jego bezpośrednim sąsiedztwie, a także sytuację w miejscu wyjazdu i punktach pośrednich związanych z podróżą, w tym związanych z podróżą powrotną.